

ORTAK TÜRK TARİHİ

En Eski Dönemlerden XV. Yüzyıla Kadar

TYNH

I.BÖLÜM:

DÜNYA TARİHİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK DÜNYASI

1. TÜRK HALKLARININ DÜNYA TARİHİNDEKİ YERİ

- Günümüzde Türk halkları irili ufaklı **otuzdan fazla topluluktan** oluşmaktadır.
- Türkler, **Avrasya** olarak adlandırılan geniş bölgede yaşamaktadırlar.
- Türk toplulukları; tarihin ilk dönemlerinden beri Moğol, Çin, Tibet, Hint, İran, çeşitli Kafkasya toplulukları, Slav, Yunan, Germen, Fin-Ugor ve eski Sibirya kavimleriyle komşu olarak yaşamış ve onlarla kültürel etkileşimlerde bulunmuşlardır.

Türk Dillerinin Coğrafi Dağılımı

Az.	Azeri
Bash.	Bashkir
BTat.	Baraba Tatar
Chuv.	Chuvash
CTat.	Crimean Tatar
Dolg.	Dolgan
Gag.	Gagauz
Kar.	Karaim
Kaz.	Kazakh
KBalk.	Karachay-Balkar
Khak.	Khakas
Khal.	Khalaj
Kirg.	Kirghiz
KKalp.	Karakalpak
KTat.	Kazan Tatar
Kum.	Kumyk
MChul.	Middle Chulym
NAlt.	North Altay
Nog.	Nogai
Sal.	Salar
SAlt.	South Altay
SYug.	Saryg Yugur
Tkm.	Turkmen
Tof.	Tofa
Tur.	Turkish
Tuv.	Tuvan
Uyg.	Modern Uyghur
Uzb.	Uzbek
Yak.	Yakut

2. TÜRK DİLLERİ

- Türk dilleri ve Türk şiveleri geniş bir alanda ana dil olarak yaklaşık 180 milyondan fazla kişi tarafından konuşulmaktadır.
- Türk dillerinin otuz ayrı dil veya lehçeden oluştuğu bilinmektedir.
- En çok konuşulanları ise sırasıyla Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Özbekçe, Kazakça, Uygurca, Türkmence, Tatarca ve Kırgızcadır.

4. KANGÜY DEVLETİ

- Kanglı veya Kangha Devleti olarak da adlandırılan bu devlet **MÖ II. yüzyıl – MS IV. yüzyıllar** arasında hüküm sürmüştür.
- Toprakları **Sirderya'nın (Seyhun) orta havzaları ve Batı Yedisu Bölgesi'ni** (Güney Kazakistan) içermiştir.
- Kangüy yöneticileri Çaç (Taşkent) bölgesinde bronz yapımı paralarını bastırmışlardır. Kangüy Devleti bir müddet Asya Hun İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. Kangüy Devleti III. yüzyılda birtakım yerel beyliklerin müdahalesiyle son bulmuştur.

5. PARKANA DEVLETİ

- Eski Parkana Devleti (Çin kaynaklarında Davan), **MÖ I. Binyılın ikinci yarısından itibaren MS ilk yüzyıllara** kadar **Fergana Vadisi'nin** (modern Özbekistan ve Kırgızistan toprakları) orta ve doğu kısmını kapsamıştır.
- Ana nüfus **İran** kökenli olup **Ön Türk** etnik grupları da Parkana'da yaşamıştır.
- MS V. yüzyılda Parkana toprakları, Orta Asya'nın batı kısmından gelerek Fergana Vadisi'ni işgal eden **Eftalitler** tarafından fethedilmiştir.

6. KUŞAN İMPARATORLUĞU

- Kuşan İmparatorluğu **MÖ II. yüzyıl – MS III. yüzyıllar** arasında hüküm sürmüştür. Kurucusu **Kujula Kadfiz**'dir.
- Toprakları Orta Asya'nın güneybatı sınırları (**kadim Baktriya/Yukarı Amuderya Havzası**), **Horasan**, tarihî **Kuzey Hindistan** (Afganistan'ın bir kısmı, **Pakistan**) ve **Doğu Türkistan**'ı içermiştir.
- Hükümdarları **yabgu** unvanını kullanmıştır.

Kuşan İmparatorluğu

- Tarihte **ilk kez Türk adının devlet adı** olarak kullanıldığı dönemdir.
- Kök Türk Kağanlığı tarihinde
- Bumin Kağan (552-553), Mukan Kağan (553-572), İstemi Yabgu (568-576), İltiş Kutluk Kağan (682-692), Kapgan Kağan (692-716), Bilge Kağan (716-734) güçlü hükümdarlar olarak bilinmektedir.
- **İstemi ve Mukan Kağan** döneminde Kağanlık **zirve**ye ulaşmıştır.

- 682-725 yılları arasında üç kağana ayguçı (baş vezir) olmuş **Tonyukuk**, ordu komutanı Kültegin (öl.731) ve diğerlerinin devletın yükselmesinde hizmetleri büyüktür.
- Kağanlık **merkezi Ötüken** (Orhun vadisi / Moğolistan) olan **Doğu Kök Türk** (552-630, 682-744) ve merkezi **Suyab (Yedisu)** olan **Batı Kök Türk** Kağanlığı (568-740) olarak iki kanattan yönetilmiştir.
- **Bumin Kağan'ın nesilleri** Güney Sibirya, Moğolistan, Uzak Doğu ve Kuzey Çin'i Doğu Kök Türkleri olarak yönetmişlerdir. Eski Türklerce kutsal sayılan Ötüken, Orhun Vadisi'nde yer almakta olup burada kağanlar tarafından **Türk milletine (bodun)** hitap eden birçok **yazılı taş** (bitik taş) dikilmiştir.

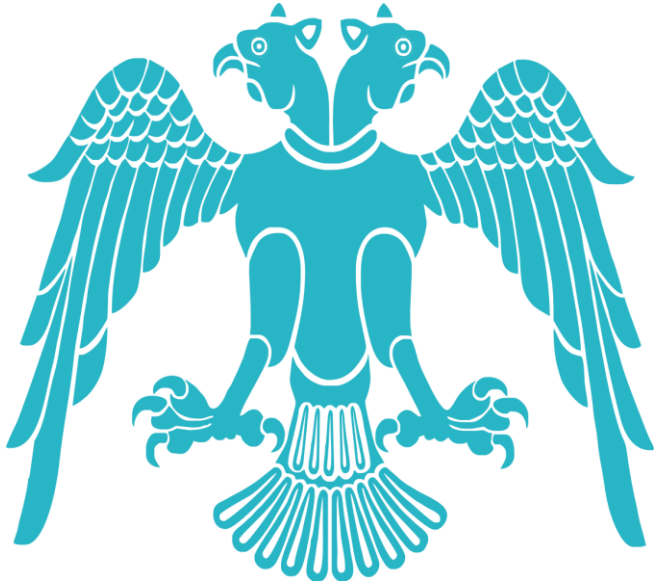
- **Tonyukuk, Bilge Kağan ve Kültegin yazıtlarında** çeşitli Türk boylarının birlik sağlamaları gerektiği ancak bu birlik sayesinde halkın “Bengü İl” tutabilecekleri ve millet olarak var olabilecekleri vurgulanmıştır.
- Kağanlığın Altay Dağlarından Karadeniz’in kuzeyine, İdil ve Yayık’tan Kuzey Hindistan’a kadar olan kısmını ise **İstemi Yabgu’nun** nesilleri Batı Kök Türkleri olarak ellerinde tutmuşlardır.

- Kök Türkler ilkin **Sasanilerle** dostça ilişkilerde bulunmuş ancak İran tarafından Kök Türk tüccarlarının beraberinde g t rd kleri ipek eşyaların yakılmasıyla arada savaş başlamıştır.
- Kök Türk orduları Herat (Afganistan) ve İsfahan'a (İran) kadar ilerlemişlerdir.
- **Bizans** ve Kağanlık münasebetleri ise genelde ılımlı olmuştur. Karşılıklı elçiler gidip gelmiş, müttefik olarak Sasanilere karşı savaşmışlardır.
- İstemi Yabgu ve torunu Tun Yabgu Kağan (618-630) döneminde **Kök Türk elçileri Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'e** (İstanbul) devamlı gidip gelmişlerdir.

IV. BÖLÜM

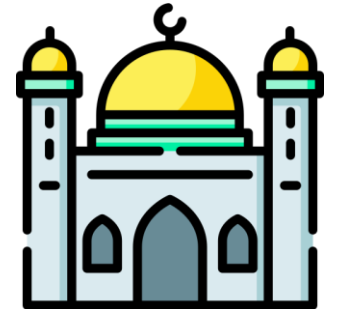
İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

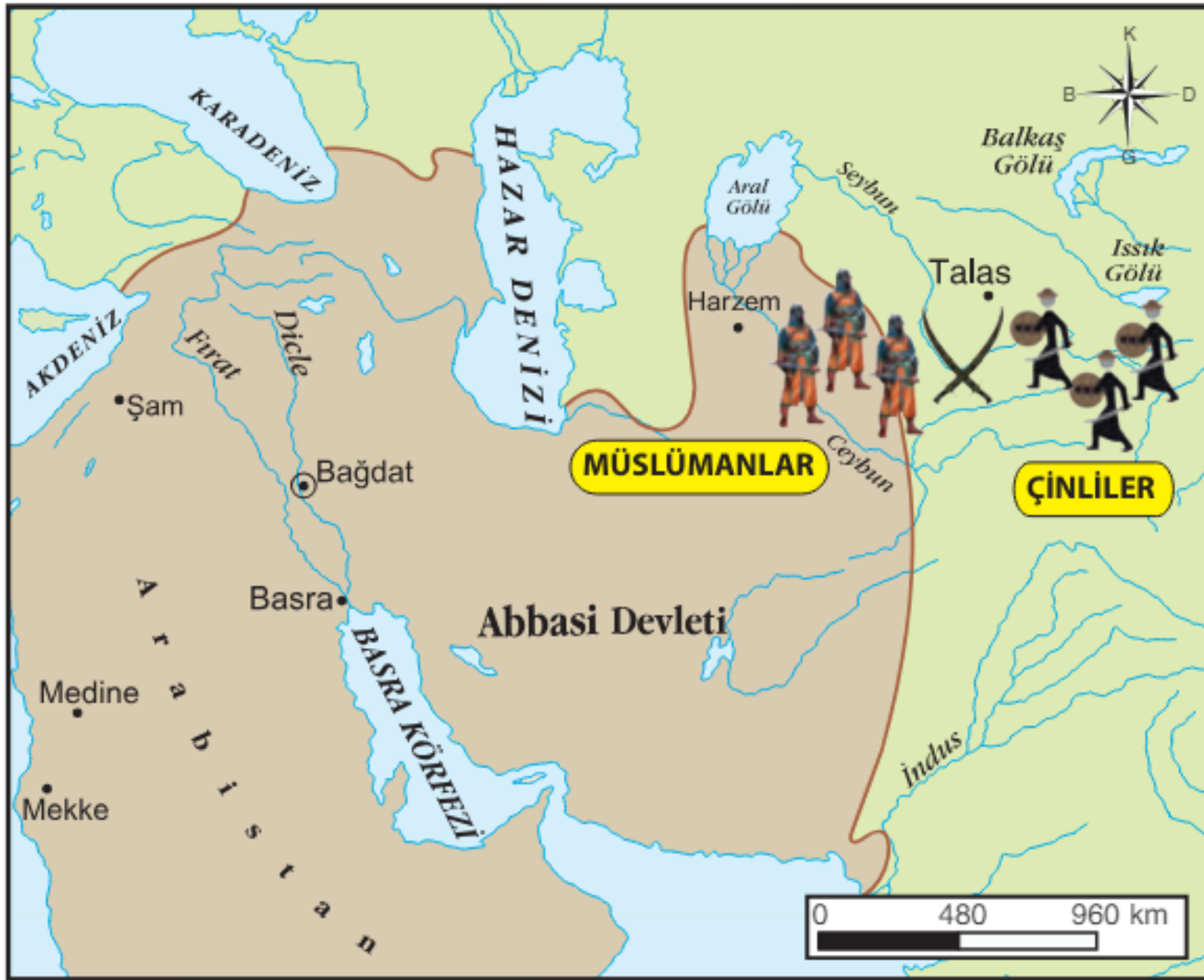

1. ORTA ASYA'DA İSLAMİYET'İN YAYILMASI

- 650'li yıllardan 750'li yıllara kadar **Buhara, Semerkant, Şaş (Çaç/Taşkent), Fergana, İsficab (Sayram)** İslam orduları tarafından ele geçirilmiştir.
- Kök Türk Kağanlığı doğuda Çin'le uğraşmak zorunda kaldığı sıralarda batıdaki sınırlarına yeterince müdahale edememiştir. Bu da İslamiyet'in bölgede hızla yayılmasının önünü açmıştır.
- **Türgeş hükümdarı Sulu Kağan** (715-738) Araplara karşı yürüyerek 731 yılında onları Maverünnehir'den çıkarmayı başarmışsa da kendisinin 738 yılında öldürülmesiye bölgede hilafet ordusuna karşı duracak büyük siyasi güç kalmamıştır.

- Araplarla Çinliler arasındaki **Talas Savaşı'nda (751) Karluk** Türklerinin Arapları desteklemesiyle Çin orduları bozguna uğratılmıştır. Böylece Orta Asya'da İslam dininin yayılması hızlanmıştır.
- İlk önce **Horasan, Maverâünnehir ve Yedisu'daki Türk boyları Müslümanlığı kabul etmeye başlamışlardır.** Daha sonra Hazar ve İdil Bulgar Kağanlıkları topraklarındaki Türkler arasında İslam dininin yayılması hız kazanmıştır.
- İslam'ın **hoşgörüye** dayanan ve **evrensel bir din** olması, zaten çoğunluğu **tek tanrılı** inanca sahip Türklerin Müslümanlığa geçmesini kolaylaştırmıştır. Özellikle Müslüman **tüccar, elçi ve din adamlarının** Orta Asya bozkırlarına giderek Türkler arasında İslamiyet'i teşvik etmeleri etkili olmuştur.

2. OĞUZ YABGULUĞU

- Sirderya'nın orta havzalarında VIII-IX. yüzyıllar arasında Oğuz Yabgu Devleti kurulmuştur.
- Oğuz Yabgu Devleti'nin sınırları kuzey ve kuzeydoğuda Karaçuk (Karatau) Dağları ve Yedisu'nun batısına (İsficab bölgesine), batıda ise Cend (Aşağı Sirderya) ve Aral Gölü civarına ulaşmıştır.
- Oğuz Yabgu Devleti kendi sikkelerini bastırmıştır.
- Oğuz Yabguluğu dönemi Türk boyları hayatını en güzel biçimde anlatan edebî eser Oğuz Türkçesiyle yazılan Kitab-ı Dede Korkut destanıdır.
- Oğuz Türklerinin adını Araplar ve Farslar "Guzz" şeklinde söylemişlerdir.
- Oğuz Yabguluğu bir müddet Hazar Kağanlığı'na bağlı olmuştur.
- Oğuz Yabgu Devleti daha sonra kurulan Selçuklu Devleti'nin (XI-XII. yüzyıllar) temelini oluşturmuştur.

- 1218 yılında Cengiz Han'ın gönderdiği 450 kişiden oluşan 500 develi **ticaret kervanı Otrar** şehrine geldiği vakit şehrin yöneticisi Gayır Han, Harezmşah'la anlaşarak kervanı tutsak almış, tüccarları öldürmüştür.
- **1219** yılından başlayarak Harezmşahların başlıca şehirleri **Otrar, Semerkant, Buhara, Ürgenç'i** art arda ele geçiren Moğol ordusu 1219-1224 yılları arasında Orta Asya'yı tümüyle kendi kontrolü altına almıştır.
- Bu askerî başarılardan sonra Cengiz Han kendi eli altındaki toprakları dört oğlu arasında paylaşmıştır.

- İrtiş Nehri'nden başlayarak batıda Avrupa'ya kadar ulaşan topraklar, başka bir deyişle; “At toynağının ulaştığı bölgelerin tümü” büyük oğlu Cuci'nin payı olmuştur.
- İkinci oğlu Çağatay'a Doğu Türkistan, Yedisu, şimdiki Güney Kazakistan toprakları, Maverâünnehir ve Horasan verilmiştir.
- Üçüncü oğlu Ögedey'e Batı Moğolistan ile Altaylar, Tarbagatay ve İrtiş Nehri'nin yukarı havzasındaki topraklar ayrılmıştır.
- Dördüncü oğlu Tuluy'a da Moğolistan verilmiştir.

- Cengiz Han'ın **Hülagû** adlı torununun gerçekleştirdiği askerî seferler sonucunda **İran, Azerbaycan, Güney Kafkasya, Irak toprakları** da yeni oluşmuş **İlhanlılar Devleti**'ne katılmıştır.
- Böylece Cengiz Han ve torunlarının elde ettikleri topraklar sonradan **Altın Orda Devleti, Çağatay Devleti, Moğolistan Devleti, İlhanlılar Devleti ve Yüan İmparatorluğu** gibi ayrı ayrı uluslara dönüşmüştür.

2. ALTIN ORDA DEVLETİ

- Altın Orda Devleti, Cengiz Han'ın büyük oğlu **Cuci** ulusu temelinde oluşmuştur.
- **Uluğ Ulus** adını taşıyan bu devlet **1240** yıllarında Cengiz İmparatorluğu'nun en büyük parçası temelinde kurulan imparatorluktur.
- Altın Orda'nın toprakları Doğu Avrupa, Kuzey Kafkasya, Güney Rusya bölgeleri ve Deşt-i Kıpçak'ı kapsamıştır.
- Cuci'nin büyük oğlu **Batu Han'ın (1227-1256)** Doğu Avrupa'ya yaptığı başarılı askerî seferler sonucunda Cuci Devleti'nin toprakları genişlemiştir.

II. MEHMED (FATİH)

Kapıkulu
Süvarileri

Karaca Paşa
Kuvvetleri

Okmeydanı

Zağanos Paşa
Kuvvetleri

Gemilerin yürütüldüğü yol/
Taksim

Galata

HALIÇ

İSTANBUL

BİZANS İMPARATORLUĞU

MARMARA DENİZİ

İSTANBUL BOĞAZI

- Osmanlı toprakları
- Bizans toprakları
- Ceneviz toprakları
- Türk Kuvvetleri
- Bizans Kuvvetleri
- Osmanlı Gemileri
- Bizans Gemileri

0 500 1000 1500 Metre

İSTANBUL'UN FETHİNİN SONUÇLARI

- Osmanlı Devleti **Doğu Roma** (Bizans) İmparatorluğu'na **son verdi**.
- İstanbul'un fethi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Türk ve İslam dünyasındaki **saygınlığı** arttı.
- Osmanlılar, **Asya ve Avrupa kıtalarındaki topraklarını birleştirerek** Anadolu ve Balkanlardaki hâkimiyetlerini pekiştirdiler.
- **Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan su yolunu** kontrolleri altına alarak ekonomik yönden güçlendiler.
- II. Mehmet, İstanbul'u devletin yeni **başkenti** yaptı. Bilginleri, sanatçıları ve tüccarları şehre yerleştirerek İstanbul'u önemli bir **kültür ve ticaret merkezi** hâline getirdi.
- II. Mehmet İstanbul'u fethettiği için "fetheden" anlamına gelen **Fatih** unvanını aldı.

İSTANBUL'UN FETHİ AVRUPA TARİHİNİ DE DEĞİŞTİRDİ.

- Kuşatma sırasında kullanılan güçlü toplarla şehirlerin etrafını çevreleyen ve yıkılmaz sanılan **büyük surların yıkılabileceği** anlaşıldı. Bunu gören Avrupa'daki krallar da aynı yöntemi kullanarak etrafı kalın surlarla çevrili şatolarda yaşayan **derebeylerin hâkimiyetine son verdiler.**
- Böylece Orta Çağ boyunca Avrupa'da hüküm süren derebeylik (feodalite) rejimi çöküş sürecine girerken **merkezî krallıklar güç kazanmaya** başladı.
- Fethin ardından **Bizanslı bilim insanlarından** bazıları İstanbul'dan ayrılarak İtalya'ya göç etti. Eski Yunan ve Roma uygarlıklarının bilgi birikimine sahip bu insanların İtalya'ya gelmesi bu ülkede **Rönesans'ın başlamasında etkili** oldu.

- İstanbul'un fethi ile birlikte eski ticaret yollarının Türklerin kontrolüne girmesi ise Avrupalıları yeni yollar aramaya yöneltti. Bu arayışa bağlı olarak da **Coğrafi Keşifler** gerçekleşti.
- Ortaya çıkardığı bütün bu sonuçlar nedeniyle İstanbul'un fethi **Orta Çağ'ın sonu, Yeni Çağ'ın başlangıcı** olarak kabul edildi.
- Fatih Sultan Mehmet birçok yerde fetihler yaptı. **Mora ve Trabzon İmparatorluğu'nu** fethederek Bizans'ı yeniden diriltme ümitlerini söndürdü. Yine Balkanlar, Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki **Kırım ve Azak** ile Avrupa'daki birçok toprak Osmanlı sınırlarına katıldı.
- Fatih Sultan Mehmet'in 1481'de iki milyon kilometrekare olarak bıraktığı devlet ilerleyen dönemlerde daha geniş sınırlara ulaştı ve dünyanın büyük imparatorluklarından biri hâline geldi.
- Bu büyük İmparatorluk XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar da varlığını devam ettirdi.

VII. BÖLÜM

TÜRK DÜNYASININ ORTAK MANEVİ VE KÜLTÜREL MİRASLARI

1. TÜRK HALKLARININ ORTAK DESTANLARI

- Oğuz Kağan Destanı, Türeyiş Destanı, Göç Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri, Manas Destanı, Alpamış, Köroğlu.
- Bunlardan **Oğuz Kağan** Destanı bütün Türk dünyasında bilinen bir destandır.
- **Dede Korkut Hikâyeleri Oğuz Türklerinin yaşantılarını**, kahramanlıklarını anlatmaktadır.
- **Manas** Destanı ise **Kırgız** Türklerine ait **dünyanın en uzun destanıdır**.
- **Alpamış Destanı**'ndaki Alpamış; Anadolu ve Kafkasya Türklerinde Alp-Bamsı, İdil-Ural bölgesinde Alpamşa, Kazak, Nogay ve Karakalpaklarda Alpamıs, Özbeklerde Alpamış, Altay Türklerinde Alp-Mangaş, Alp-Mamış biçimlerinde millî kahraman sıfatıyla değer görmektedir.

- Anadolu ve Kafkasya'da **Köroğlu**, Orta Asya'da Göroğlu olarak bilinen Köroğlu Destanı ortak değerlerden biridir.
- **Nasreddin Hoca**, Anadolu'dan Orta Asya'ya kadar uzanan geniş sahadaki Türk toplulukları arasında sevilmektedir. O, Azerbaycan'da Molla Nesriddin, Orta Asya'da Nesriddin Efendi, Apendi veya Koja Nasır adı ile bilinir.
- Türk dünyasının ortak karakterlerinden biri de **Keloğlan**'dır. Keloğlan Orta Asya'da Tazşa Bala olarak bilinmektedir.